

دیپلماسی بهداشت:

همه گیری کرونا و جستاری در امکان همگرایی و یا واگرایی جامعه جهانی برای مقابله با آن

مقدمه :

دیپلماسی بین المللی بهداشت عبارت است از کوششی که کشورها به شکل یکجانبه یا چند جانبه برای جلوگیری از گسترش یک بیماری در کشور سوم انجام می دهند. بنابراین دیپلماسی بهداشت در واقع دو هدف دارد: 1- بهبود وضعیت سلامت افراد یک کشور و 2- تقویت همکاریهای بین المللی. دیپلماسی بهداشت، در کشورهایی که از نظر منابع دچار ضعف هستند و یا در آنها درگیری و تنش نظامی وجود دارد¹ اهمیت اساسی دارد.

دیپلماسی بهداشت، یکی از گرایشهای دیپلماسی سازمانهای تخصصی مانند دیپلماسی انرژی، دیپلماسی علوم و فناوری و دیپلماسی محیط زیست است. به خاطر داشته باشیم که حق بهداشت²، یکی از حقوق اساسی انسانی است که اسناد بین المللی همچون بیانیه حقوق بشر، توافقنامه حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و کنوانسیون حقوق اشخاص با ناتوانیهای جسمی بر آن تصریح کرده اند و همچون یکی از حقوق اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی از جمله آزادیهای مثبت افراد انسانی محسوب می شود.³ در اهداف پانزدهگانه هزاره سوم نیز "حق بهداشت برای همه" محور سوم را به خود اختصاص داده است. حق بهداشت برای همه عبارت است از تامین زندگی سالم و گسترش رفاه برای کلیه افراد در هر سنی.

با تقویت رویه های بین المللی در حوزه حق بهداشت، مسئله امنیت بهداشتی بیش از پیش مطرح شد. اساس تکوین چنین مفهومی، گسترش مفهوم امنیت، از امنیت کشوری یا قلمرویی به امنیت جامع انسانی با زیر شاخه های امنیت غذایی، امنیت محیط زیست و مشابه آن است. توضیح اینکه بعد از پیمان وستفالی در قرن هفدهم و ظهور پدیده دولت ملتها، دولتها مسئول حفظ امنیت قلمرویی و امنیت مرزها شناخته شدند. این مفهوم به تدریج گسترده تر شد و حوزه مسئولیت دولتها از امنیت قلمرویی به امنیت افراد انسانی گسترش یافت.

پرسش این جستار آن است که آیا با همه گیری بیماری کوید-19، کشورها به سوی یک همه گرایی در سطح جهانی به پیش می روند و یا بر عکس بحران کرونا یا کوید-19 باعث وخیم تر شدن اوضاع کشورها در حوزه های اقتصادی و منابع شده و رقابت آنها را بر سر منابع افزایش می دهد و دست آخر به بسته شدن درها و رقابت تجاری می کشاند. اما قبل از پاسخ به این سوال باید ببینیم که منظور از همه گرایی علیه یک بیماری چیست.

1 Vincanne Adams (2008), Global Health Diplomacy, [Department of Anthropology, History and Social Medicine at the University of California, San Francisco](#), Medical Anthropology, Cross-Cultural Studies in Health and Illness, Volume 27, 2008 - [Issue 4](#)

² Right to health

³ <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Factsheet31.pdf>

2- سابقه همکاری کشورهای علیه یک بیماری همه گیر:

در سال 1851، اولین کنفرانس بین المللی در مورد سلامت و بهداشت بین 11 کشور اروپایی و عثمانی در پاریس تشکیل جلسه داد و متعاقب آن در سالهای 1859، 1866 در شهرهای پاریس و قسطنطنیه برقرار شد. کنفرانس چهارم در وین برگزار شد. اساس تشکیل این کنفرانسهای ادواری مبارزه دستجمعی دولتها علیه بیماری وبا بود که به صورت فراگیر در اروپا و دیگر کشورها از جمله ایران در آن دوران شایع شده بود. در این کنفرانسها، هیات های با ترکیب دیپلمات و پزشک شرکت می کردند. از مطالعه صورت مذاکرات این جلسات اینطور بر می آید که لزوم همکاری علمی بین کشورها و تبادل اطلاعات در مورد منشا اپیدمی وبا بارها و بارها مورد تاکید قرار گرفته است. در کنفرانس پنجم که در شهر واشنگتن در سال 1881 تشکیل شد، بحث در مورد همکاری کشورهای علیه وبا هنوز محور اصلی را تشکیل می داد.⁴

دستاورد اصلی این سری از کنفرانسها از دو جهت مهم بود: اول اینکه هیچ کشوری به تنهایی نمی تواند در مبارزه با وبا پیروز شود. دوم اینکه اعمال مقررات مختلف قرنطینه در هر کشور و ناهماهنگی بین آنها باعث بی اثر شدن این گونه تمهیدات شده و هر گونه تلاش کشوری را خنثی می سازد. بنابراین لزوم همفکری و همکاری بین مقامات کشورها بیش از پیش محسوس شد و عاملی گردید تا ایده نهادینه کردن اقدامات کشورها علیه وبا زنده گردد.⁵ در واقع همانطور که والسکا (2006) می گوید برای اولین بار تهدید یک بیماری (وبا) ایده همبستگی جامعه جهانی را پیش آورد.

بعد از آن در نیمه دوم قرن نوزدهم ما با رویداد تعداد زیادی کنفرانسهای بین المللی مواجه هستیم که به منظور تقویت همکاریهای بین المللی در حوزه دانش و فناوری و یگانه سازی استانداردهای علمی در عرصه های مختلف برپا شد. و در نهایت به استقرار سازمان بهداشت جهانی WHO در سال 1948 انجامید. در دوران جنگ سرد، همکاری قدرتهای نظامی رقیب آمریکا و روسیه شوروی برای یافتن واکسن فلج اطفال یک همکاری مثال زدنی شد.⁶ از همان زمان بحثی درگرفت بر سر اینکه بحرانهای بهداشتی یک انگیزه برای همکاری بین کشوری محسوب و یا برعکس کشورها را وادار می دارد که بر اساس تمایلات ملی گرایانه درهای خود را ببندند و بر سر امکانات بهداشتی با یک دیگر به رقابت پردازند. قسمت مهمی از این صاحب نظران معتقدند که بحرانها، کشورها را مجبور می کند که با یکدیگر به همکاری پردازند و برای نهادینه کردن این اقدامات به نوآوریهای سازمانی رو بیاورند. نمونه های بارز چنین همکاری، تصویب "مقررات بین المللی بهداشت" در سال 2005 است که در دوران بحران سارس و آنفلونزای پرندهگان تصویب شد و عهده نامه ای الزام آور در حقوق بین الملل است.

در مقابل این اکثریت، اقلیتی هم از صاحب نظران بدبین همچون نیکرسون هم هستند که می گوید تنها زمانی، یک بیماری توجه جهانیان را جلب کند که به ابعاد فاجعه بار در سطح جهانی پیدا کند. تنها آن

⁴ Howard-Jones, N., & World Health Organization. (1975). The scientific background of the International Sanitary Conferences, 1851-1938.

⁵ Huber, Valeska. "The unification of the globe by disease? The international sanitary conferences on cholera, 1851-1894." *The Historical Journal* 49, no. 2 (2006): 453-476.

⁶Prama Rahman (2016) Global Health Crises and International Cooperation: A Comparative Framing Analysis of Narratives Told During Cholera Outbreaks in 1851 and 2017, Thesis submitted to British Columbia University, Canada

موقع است که تدوین قوانین و مقررات لازم به نظر می رسد و متأسفانه به محض اینکه موضوع از اضطرار بیفتد، انرژی دولتها برای همکاری نیز کاهش می یابد. از طرف دیگر زمانیکه بازیگران متعدد باشند و ماهیت بازیگران اعم از بازیگران دولتی و غیر دولتی متنوع باشد، هماهنگ کردن سیاستها، تدوین دستورالعملها و تقسیم وظایف کار بسیار مشکلی خواهد بود.⁷ بدینان می گویند که در همکاریهای بین المللی، بسترهای اجتماعی - فرهنگی ملی و ماموریتهای سازمانی این دستگاهها آنها را وامی دارد که بیشتر از آنکه دولتها همکار یکدیگر باشند رقیب یکدیگر شوند.

در جواب، محققان دیگری نیز هستند که معتقدند سلامت عمومی در سطح جهانی یک خیر عمومی است و در نتیجه دولتها بیش از آنکه رقیب هم باشند، همکار هم خواهند بود و خلاصه اینکه همانطور که در قرن تودهم و در مورد اپیدمی وبا مشاهده شد، قرن بیستم و بیست و یکم نیز با تجربه هایی مثل آنفلونزای پرندگان و سارس و مرس و جدیداً کرونا جدید ضرورت همکاریهای بین المللی را بیش از پیش محسوس می کند.

شواهد همگرایی و یا واگرایی جهانی و بحث آن :

همه گیری بیماری کوید-19 و واگرایی و یا همگرایی کشورها با یکدیگر:

همگرایی یا واگرایی کشورها در عرصه بیماری کوید -19 را می توان در سه سطح مورد بررسی قرارداد⁸:

اول در سطح همکاری دانشمندان و پژوهشگران در عرصه تحقیق و توسعه و آزمایشات بالینی.
دوم در عرصه کمکهای کشورها به یکدیگر.
سوم در سطح سازمان های بین المللی.

همکاری در سطح اول : همکاری بین پژوهشگران در سطح بین المللی:

در تشریح این همکاری ها می توان گفت که بنا بر آمار بدست آمده در وبسایت گوگل اسکالر⁹، درسال 2020 تعداد 20100 مقاله علمی در باره کوید -19 در سطح جهان منتشر شده است که بخش بزرگی از آن در چین و پس از آن در آمریکا نوشته شده اند. همکاری بین این دو دسته از پژوهشگران در سطح ابتدائی یعنی چاپ مقالات تیمهای چینی در ژورنالهای بین المللی چاپ آمریکا بوده و هیچ شاهدهی مبنی بر همکاری بین گروههای چینی و آمریکایی مشاهده نمی شود. البته ناگفته نماند که در سطح رسمی، یونسکو پرچمدار همکاری کشورها در حوزه تحقیق و توسعه بیماری کوید -19 بوده و تا کنون 122 کشور حمایت خود را از چنین ابتکاری اعلام کرده اند¹⁰ اما در صحنه عمل چنین برنامه بین المللی به وقوع نپیوسته است.

⁷ Ibid.,

⁸ Tahereh Miremadi, (2017) S&T Diplomacy and Sustainable Development in the Developing Countries, New Delhi, Nam Center – January 1, 2017

⁹ Scholar.google.com

¹⁰ <https://www.researchprofessionalnews.com/rr-news-world-2020-4-coronavirus-catalyses-global-action-on-open-research/>

از میان این مقالات 1490 مقاله تخصصی در مورد ویروس کوید-19، 1490 مقاله به نوعی به ایران مرتبط است که اکثر آنها توسط دانشمندان ایرانی نوشته شده اند. در عرصه آزمایشات بالینی در حوزه کوید-19، هماکنون 306 آزمایش بالینی رسمی در وبسایت کلینکال تریالز^{۱۱}، بطور رسمی ثبت شده است که در آن ها کشور چین با 77 آزمایش، آمریکا با 44 آزمایش و آلمان با 8 آزمایش پیشتاز هستند. از میان بقیه آزمایشات، دو آزمایش بالینی نیز به ایران تعلق دارد.

بر اساس، تخمین CEPI تحقیق و توسعه یک واکسن برای کوید-19 حدود دو میلیارد دلار هزینه و 12 تا 18 ماه زمان لازم دارد.^{۱۲} در 16 مارس امسال، اولین نمونه آزمایشگاهی واکسن که توسط موسسه ملی بهداشت آمریکا حمایت می شد، به ثمر رسید و دو روز بعد نمونه چینی این واکسن نیز تولید شد. بعد از آن کوشش های مشابهی در آلمان، اسرائیل و ... انجام شد. به نظر می رسد علیرغم الزام به صرف بودجه و زمان طولانی بسیار زیاد، در این سطح همکاری مشخصی بین تیم های تحقیق و توسعه کشورها در تولید واکسن و یا دارو مشاهده نمی کنیم. برعکس رقابت بین گروههای تحقیقاتی بر سر اینکه کدام زودتر به واکسن دست پیدا کنند کاملاً مشهود است. به علاوه مشخص شده است که گروههای هکری درصدد هک کردن بانک اطلاعات سازمان بهداشت جهانی و دزدیدن اطلاعات آن بوده اند که البته موفق نشدند.^{۱۳}

همکاری در سطح دوم : کمک های پزشکی بین دولتی

منظور کمکهایی است که دولت ها بر اساس درخواست دولت مقابل و یا به صورت داوطلبانه به دولتهای درگیر می کنند. مانند اعزام آمبولانس های بیمارستانی هوایی و زمینی از سوی آلمان به فرانسه و ایتالیا، اعزام تیم های درمانی اعم از پزشک و پرستار کوبائی به ایتالیا و اسپانیا. در خبرها مشاهده کردیم که در تاریخ 23 مارس روسیه کمکهای خود را برای ایتالیا فرستاد و در تاریخ 18 مارس اعلام شد که چین به اتحادیه اروپا در ارسال بسته های بهداشتی کمک می کند. قبل از آن کوبا نیز با ارسال 52 دکتر و پرستار به ایتالیا و ایالت لومباردی خبر ساز شده بود. چنین اقداماتی قبلاً هم سابقه دارد. در سال 2014، درهنگام اپیدمی ابولا، برای اولین بار ارزش دیپلماسی بهداشت مشخص گردید. کمکهایی شامل کمکهای بشر دوستانه، وسائل بیمارستانی و ... از طرف غرب و چین به گینه، لیبیریا و سیرالئون داده شد. در آن شرایط کمک کوبا بسیار ارزنده شناخته شد و وزیر خارجه آمریکا جان کری از آن قدردانی کرد و کوبا هم اعلام کرد که مایل است با همه کشورها در رابطه با ویروس ابولا همکاری کند. در آن زمان بین دو کشور آمریکا و کوبا هیچگونه ارتباط معمول دیپلماتیک وجود نداشت، اما این اقدام یکی از گامهایی بود که کمک کرد بالاخره سفارتخانه آمریکا در هاوانا بازگشایی شود.^{۱۴}

¹¹ www.Clinicaltrials.gov

¹² www.CEPI. Net. CEPI, the Coalition for Epidemic Preparedness Innovations (CEPI) is a global alliance financing and coordinating the development of vaccines against emerging infectious diseases

¹³ <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-who-hack-exclusive/exclusive-elite-hackers-target-who-as-coronavirus-cyberattacks-spike-idUSKBN21A3BN>

¹⁴ <http://cris.unu.edu/health-diplomacy-narratives>

متاسفانه این اقدامات پراکنده در گذشته به این معنی نیست که ما روال کلی در مبارزه با کوید-19 را در جهت همگرایی کشورها ببینیم. نوعی جنگ لفظی بین چین و آمریکا بطور ضمنی و در سطوح غیر رسمی بر سر اینکه ویروس کرونا، یک ویروس دست ساخته انسان است که برای تضعیف پایه های اقتصادی و بهداشتی کشور رقیب بوجود آمده، گهگاه دیده می شود و بدون اینکه هیچگونه شاهدهی برای آن وجود داشته باشد، دستمایه رتوریک سیاسی این دو غول سیاسی-اقتصادی دنیا شده و به تیره شدن دورنمای یک همگرایی همه جانبه که در قرن نوزدهم علیه وبا دیدیم، کمک کرده است.

همکاری در سطح سوم: همکاری بین المللی در سطح جهانی

در تاریخ 14 فروردین برابر 4 آوریل، مجمع عمومی موفق شد، قطعنامه ای را در مورد ضرورت افزایش همکاریهای بین المللی برای محدود کردن و تخفیف و شکست کرونا به تصویب رساند. این اولین مصوبه توسط 193 عضو در رابطه با ویروس کرونا است. تصویب این قطعنامه در حالی است که قطعنامه رقیب آن که توسط روسیه تهیه شده بود و بر ضرورت جلوگیری از اعمال سیاستهای حمایتگرانه و پایان تحریمهای یکجانبه بدون تصویب شورای امنیت تاکید داشت، ناموفق ماند. قطعنامه های مجمع عمومی که معمولاً با اکثریت آرا تصویب می شوند، در شرایط جدید که مجمع عمومی جلسات حضوری را تعلیق کرده و بر اساس رویه سکوت کار می کند، با مخالفت حتی یک کشور، رد خواهد شد. تصویب این قطعنامه با اجماع کشورها نشان از آن دارد که حداقل در سطح مجمع عمومی و با در حد غیر تعهدآور مصوبات آن، اجماع در سطح جهانی وجود دارد.¹⁵

اما باید به خاطر داشته باشیم که در مورد شرایط مشابه و یا کمتر فاجعه بار، مانند ایدز و یا ابولا، توافق کشورها باعث گردید که قطعنامه هایی توسط شورای امنیت نیز تصویب شوند. بنابراین اقدامی توسط شورای امنیت سازمان ملل درباره بیماریهایی که تهدیدی برای کشورهای متعدد محسوب می شوند، سابقه دارد. شورا در 2000 و 2014 قطعنامه هایی درباره ایدز (1308) و ابولا (2177) صادر کرد. در قطعنامه 2177 از ابولا به عنوان تهدیدی علیه صلح و امنیت بین المللی سخن رفت. طبعاً با توجه به اینکه ابولا در مقایسه با کرونا تهدیدات کمتری را متوجه جامعه بین المللی کرد و عمدتاً در آفریقای غربی محدود ماند، اکنون از شورا انتظار می رود که حداقل اقدام مشابهی درباره کرونا انجام دهد. در این گونه مواقع، شورا برخلاف سازمان بهداشت جهانی بر ابعاد امنیتی بیماریها متمرکز می شود و اثر آنها بر تشدید احتمالی منازعات و ایجاد مانع بر سر راه مقابله با آنها و احتمال بحران های ناشی از بیماری را مورد توجه قرار می دهد.

اعضای شورای امنیت از اواسط آوریل 2020 درگیر تلاشی بی حاصل برای رسیدن به توافق در مورد مفاد اعلامیه یا قطعنامه ای درباره ویروس کرونا بودند. مانع اصلی ریشه در اختلافات و رقابت های فزاینده بین آمریکا و چین در دو، سه سال گذشته، تلاش اخیر آنها برای مقصر جلوه دادن یکدیگر در ارتباط با ویروس کرونا و نیز بی رغبتی چین به عنوان کشور منشأ ویروس کرونا به شناسایی آن به عنوان تهدیدی علیه صلح و امنیت بین المللی دارد. آمریکا مصر بود که به نحوی از انحا در متن نهایی به منشأ ویروس کرونا یعنی چین و وهان و نیز زمان دقیق ظاهر شدن آن اشاره شود. در حالی که چین به شدت با این امر مخالف است. در این

¹⁵ www.nytimes.com/aponline/2020/04/02/world/europe/ap-un-virus-outbreak-un-resolution-.htm

مدت پیش‌نویسی که توسط استونی، یک عضو غیردائمی شورا، تهیه شده، مبنای مذاکره بوده است. در این متن از «نگرانی‌های فزاینده در مورد دامنه بی‌سابقه شیوع کووید 19 در جهان که ممکن است تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی باشد»، سخن رفته است. در متن بر لزوم «شفافیت کامل» که برخی آن را اشاره‌ای به انتقاد آمریکا از چین در مورد ادعای مخفی‌کاری می‌دانند، نیز تأکید شده و کشورها تشویق به کمک به آسیب‌پذیرترین کشورها و جوامع درگیر در شرایط دشوار از نظر انسان‌دوستانه شده‌اند. در متن همچنین تأکید شده که «هیچ کشوری به تنهایی نمی‌تواند در مبارزه با کرونا موفق شود»^{۱۶}

به گفته فاکس‌نیوز مقامات وزارت خارجه آمریکا تأیید کرده‌اند که شورای امنیت باید اذعان کند که بدعمل‌کردن چین در مورد کرونا تهدیدی برای صلح و امنیت بین‌المللی است. تأکید بر الزام همه کشورها برای اقدام سریع و شفافیت کامل برای خاتمه پاندمیک و حمایت از تقاضای توقف منازعات برای مبارزه با کرونا که از سوی فرانسه پیشنهاد شده، از دیگر موضوعاتی است که مقامات وزارت خارجه آمریکا بر آن تأکید کرده‌اند. مقامات آمریکا همچنین خواستار افزودن عبارت درباره «درس‌های حاصل از سارس که در استان گوانگ‌دونگ چین شروع شد»، به پیش‌نویس متن هستند. این مقامات گفته‌اند که آمریکا در گروه 20 نیز بر این مواضع تأکید خواهد کرد. در مقابل، دیپلمات‌های چینی اصرار دارند که از عملکرد آنها در برابر ویروس تشکر شود و آمریکا را متهم به تلاش برای استفاده از این فرصت جهت سیاسی‌کردن موضوع و انتقاد از چین و مسموم کردن جو و لطمه‌زدن به همکاری جهانی برای مقابله با کرونا می‌کنند.^{۱۶}

عبارات دیگری مانند تأکید بر «لزوم گزارش دقیق و به‌موقع در مورد اپیدمی‌ها» و «دسترسی همه به اطلاعات مربوطه در هر کشور» و «به‌مشارکت گذاشتن درس‌های آموخته‌شده» و «بهترین روش‌های درمان و پیشگیری» که ریشه در «مقررات بین‌المللی بهداشتی» به عنوان یک سند الزام‌آور دارد، نیز مورد بحث است. سخنان مکرر ترامپ و پمپئو راجع به «ویروس چینی» و ویروس ووهان دقیقاً ابعاد نژادپرستانه و بیگانه‌ستیزانه دارد. این روش دولت ترامپ در داخل آمریکا نیز مورد انتقاد قرار دارد. از جمله جو بایدن، ترامپ را متهم کرده که از این طریق سعی در مخفی‌کردن مسئولیت و اشتباهات خود دارد.

تعیین احتمالی کرونا به عنوان تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی برخی پیامدهای حقوقی مانند کمک به آزادکردن منابع مالی برای کمک به برخی کشورها و تعدیل محدودیت‌های سفر و تردد کالا و اشخاص در جهان دارد. به هر حال، از ابتدا نیز می‌شد انتظار داشت که چین با صدور قطع‌نامه‌ای در مورد کرونا چندان موافق نباشد. چرا که هیچ کشوری مایل نیست یک بیماری که از قلمروش شروع شده، به عنوان تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی شناخته شود. چین که بر حسب اتفاق در ماه مارس رئیس دوره‌ای شورای امنیت است، از این امتیاز استفاده کرده و تاکنون جلسه‌ای در مورد این پاندمیک جهانی برگزار نکرده است. البته شورا در حال حاضر با مشکلات بزرگی در مورد نحوه تشکیل جلسه با توجه به تعطیل‌بودن نیویورک هم مواجه است و موافقت اعضا با برگزاری آنلاین جلسات نیز تاکنون با مخالفت جدی روسیه مواجه بوده است^{۱۷}

¹⁶ کوروش احمدی در روزنامه شرق 14 فروردین 1399

<https://noandish.com/fa/news/106713/%D8%B4%D9%88%D8%B1%D8%A7%DB%8C-%D8%A7%D9%85%D9%86%DB%8C%D8%AA-%D9%88-%DA%A9%D8%B1%D9%88%D9%86%D8%A7>

¹⁷ همان

نتیجه گیری

در این مقاله کوشش شد با درس گیری از همگرایی بین المللی در قرن نوزدهم و بیستم، این پرسش مطرح شود که آیا تحرکات مختلف کشورها در مبارزه علیه بیماری کرونا به سوی همگرایی گرایش دارد یا واگرایی و رقابت. مقاله با مطالعه فعالیت کشورها در سطح تحقیق و توسعه، و کمکهای بین دولتی و موضع گیری کشورها در مجامع بین المللی ادامه یافت و نهایتاً به این نتیجه رسید که متاسفانه رقابت بین کشورها و بیش از همه رقابت بین آمریکا و چین مانع از آن می شود که همکاری در حد لازم بین کشورها در سطح جهانی شکل گیرد و به تقویت مبانی صلح جهانی کمک کند.